

WIJZIGINGSVOORSTELLEN WELSTANDSNOTA DE SCHOONHEID VAN AMSTERDAM

Op de discussiebijeenkomst op 4 april in de Amstelkerk, georganiseerd door de VVAB, waar diverse architecten, architectuurhistorici, medewerkers van BMA en leden van de welstandscommissie aanwezig waren, bleek dat er een brede consensus bestaat dat historiserend bouwen en reconstructie in de Amsterdamse binnenstad niet op voorhand moet worden uitgesloten. Er bestaat op dat gebied een eeuwenlange traditie die heeft bijgedragen aan het behoud van het historische stadsgezicht van de zeventiende-eeuwse koopmansstad, een traditie die niet door de nieuwe welstandsnota bruut moet worden afgebroken. De beschermde binnenstad is o.i. niet gebaat bij een welstandsbeleid waarin expliciet wordt uitgesproken dat "eigentijds bouwen als zodanig herkenbaar moet zijn". Alhoewel op de discussiebijeenkomst door de verdedigers van de welstandsnota werd gesteld dat de nota dit geenszins beoogt en historiserend bouwen dus niet wordt verboden, kan de nota wel zo worden gelezen. Het is o.i. nodig duidelijker te formuleren dat de welstandsnota geen stelling neemt in het architectuurdebat voor of tegen historiserend bouwen. Niet een bepaalde bouwstijl maar kwaliteit dient voorop te staan. Een belangrijk onderdeel van die kwaliteit luidt of de bijzondere karakteristieken die het Amsterdamse stadsgezicht bepalen, worden gerespecteerd.

Wij stellen daarom de volgende wijzigingen voor:

p. 106, 3de kolom, onderaan: in de tekst over Unesco is het niet duidelijk waar de quotes uit Unesco-documenten eindigen en waar de exegese aanvangt. Daar waar staat "Het merendeel van de huizen, gebouwd in de zeventiende en achttiende eeuw, is nog steeds aanwezig en in goede staat van onderhoud", zou een samenvatting van de paragraaf "Historiserend bouwen" uit onze zienswijze moeten worden ingevoerd (*). Wij sluiten die paragraaf af met "de conceptnota dient op dat punt te worden aangepast." Conclusie zou moeten zijn dat het in nieuwbouw voortbouwen binnen de karakteristieken van het Amsterdamse stadsbeeld een voorwaarde is om dat waardevolle stadsbeeld te doen voortbestaan.

Op p. 107, middelste kolom, staat: "Eigentijdse architectuur dient in principe als zodanig herkenbaar te zijn." (p. 107). Deze zin schrappen.

Daaronder staat in het Unesco-citaat: "moeten stedenbouw, hedendaagse architectuur en het behoud van de historische stedelijke landschap alle vormen van pseudo-historisch ontwerp voorkomen". Allereerst moet worden opgemerkt dat het lidwoord bij landschap "het" is i.p.v. "de". Voorts inhoudelijk, aansluitend aan de inhoud van het voorgaande onderwerp, dat er in de negentiende en twintigste eeuw veel gebouwen zijn toegevoegd, als vervanging van zeventiende en achttiende-eeuwse panden. Deze gebouwen zijn voor het overgrote merendeel dragers van de karakteristieken van het Amsterdamse stadsbeeld, en spelen deze rol uitsluitend doordat de ontwerpers rekening hebben gehouden met dat stadsbeeld. Soms betrof het nieuwe gebouwen, soms terugrestauraties, soms zelfs complete reconstructies. Het betitelen van deze succesvolle aanpak die leidde tot het bewaren van het Amsterdamse stadsbeeld als "pseudo-historisch", kan impliceren dat er een geheel andere aanpak gaat komen. Als dit citaat in de nota blijft staan, moet worden verduidelijkt wat er mee bedoeld wordt in relatie tot het tot nog toe gevoerde beleid. Wij stellen daarom voor om de afsluitende zin "Het welstandsbeleid sluit hierop aan" te vervangen door deze passage:

"Het welstandsbeleid maakt historiserend nieuwbouw en reconstructie niet onmogelijk, aangezien daarvan een sterke lokale traditie bestaat, zoals hierboven beschreven. Het welstandsbeleid ziet erop toe dat nieuwbouw aan zodanige kwaliteitseisen voldoet dat de

authenticiteit noch integriteit van het stadsbeeld wordt aangetast. Dit betekent in de Amsterdamse context dat nieuwbouw aan de bestaande karakteristieken van het Amsterdamse stadsbeeld geen afbreuk mag doen, maar deze dient te behouden en te versterken."

Verder stellen wij de volgende wijzigingen voor om in het welstandsbeleid het behoud van het karakteristieke stadsgezicht beter te kunnen verankeren:

p. 103, 1ste kolom, plaatje: In de context van dit hoofdstuk, waarin de kwaliteit van de binnenstad wordt beschreven als samenhangende eenheid is deze afbeelding slecht gekozen. Dit plaatje zou in de nota desgewenst kunnen worden opgenomen in het toe te voegen hoofdstuk "Ongewenste vormen van onnodig contrasterende nieuwbouw".

p. 109, eerste kolom, midden: daar waar de verticale opbouw van de karakteristieke Amsterdamse gevel wordt beschreven en staat: "gevels hebben een plint, een opbouw in verdiepingen en een beëindiging" zou voor beëindiging moeten worden toegevoegd "gearticuleerde", om te voorkomen dat de laatste lagen metselwerk en de daktrim voor beëindiging kunnen doorgaan. Na de beschrijving van de verticale opbouw ontbreekt de horizontale. Om die reden zou moeten worden toegevoegd: "in de breedte worden de gebouwen die de karakteristiek van het Amsterdamse stadsbeeld ondersteunen gekenmerkt door een veelal symmetrische gevelindeling, waarbij elk pand zijn eigen ritme heeft van penanten en openingen. Bij dubbel- of driedubbel brede panden zijn sprongen in het gevelvlak gebruikelijk om hiërarchie in het grote volume aan te brengen, i.c. het ritme van de parcellering niet te verstoren."

p. 109, eerste kolom, bij "harmonische verhouding enz", zou moeten worden toegevoegd achter "geen geheel of gedeeltelijk gesloten, blinde of open gevels": "en dus geen vliesgevels".

p. 109, tweede kolom, tweede helft: "het gevelmateriaal enz" laat na te beschrijven dat baksteen en natuursteen belangrijke componenten zijn van de Amsterdamse karakteristiek. Toevoegen achter "karakter van de omgeving en de straatwand": "baksteen en hardsteen of een andere aan Bentheimer verwante natuursteen". Wij moeten immers voorkomen dat compleet gepolijste glimmende natuursteenpaleizen zoals het Fortisgebouw aan het Rokin, of het huidige Rokin Plaza, gebouwd worden.

Tenslotte een correctie van een fout:

Op p. 102, middelste kolom, 2de alinea, staat "twee tot vier lagen hoog met een kap in dwarsrichting". Zantkuijl hanteerde voor de aanduiding van de kaprichting consequent als referentie de richting van het kavel; volgens die redenering zou hier moeten staan: "twee tot vier lagen hoog met een kap in langsrichting (van het perceel)".

Vereniging Vrienden van de Amsterdamse Binnenstad
7 april 2013

(*) De binnenstad, zelfs de grachtengordel, is qua bebouwing niet zeventiende-eeuws. Tweederde van de bebouwing dateert van ná 1850. De verdienste van het Eclecticisme tussen 1850 en 1900 was dat dit er toe bijdroeg de harmonie van het oude stadsbeeld in stand te houden. Wim Denslagen stelt dat 'het beroemde centrum van Amsterdam bij nader inzien helemaal niet het stedenbouwkundige kunstwerk (is) dat de toeristen bewonderen, maar een negentiende-eeuwse evocatie van de zeventiende-eeuwse stad, een typisch voorbeeld van invention of tradition'. Echter, het tijdperk van het Eclecticisme loopt in de Amsterdamse binnenstad na 1900 gewoon door, alsof de vernieuwing geïntroduceerd rond 1900 niet van toepassing is op de binnenstad. Dit is aangetoond door de inventarisatie van de architectuur uit de periode 1850-1940 in het kader van de selectie van objecten voor de gemeentelijke monumentenlijst. Dit betekent ook dat de rechtlijnige geschiedschrijving, gekenmerkt door vooruitgang, geen recht doet aan de veel complexere werkelijkheid voor Amsterdam. Er is overigens wel een verschil tussen het Eclecticisme van vóór 1900 en het traditioneel bouwen van na 1900: traditionele historiserende gebouwen in de periode 1900-1940 worden gekenmerkt door een vereenvoudiging en vaak ook rationalisering van de vormtaal waardoor, in de woorden van J.H.W. Leliman, 'de geest der overgeleverde stijlvormen' werd getroffen. Hier herkennen we een invloed van de modernisering van de architectuur van Berlage op de meer conservatief ingestelde architecten. Een belangrijk kenmerk van deze periode is de wisselwerking tussen de verschillende stromingen. Ook al wilde men de Avantgarde-architectuur niet navolgen, men werd wel beïnvloed door het idee dat architectuur 'eerlijk' dus eenvoudig moest zijn. Aangezien de officiële architectuurgeschiedenis niet van toepassing lijkt op de Amsterdamse binnenstad, is een nadere studie naar de jongere bouwkunst voor de verdere ontwikkeling van de wetenschap niet onbelangrijk. Vooral nog is er nog weinig onderzoek gedaan naar de vele timmerbazen, aannemers en architectenbureaus die in Amsterdam actief waren. Daardoor is er weinig bekend over de vooroorlogse Amsterdamse bouwpraktijk. Dit zijn allemaal mogelijke nieuwe onderzoeksonderwerpen.

Uit het wel verrichte onderzoek blijkt evenwel een lange traditie van historiserend bouwen in de binnenstad. Zonder deze zou Amsterdam veel moderner ogen dan zonder deze bouwwerken. Vrijwel al deze historiserende bouwwerken onttrekken zich niet aan de geschiedenis, zoals de nota op p. 107 stelt, maar zijn als historiserende gebouwen duidelijk in de geschiedenis te plaatsen. Historiserende gebouwen en reconstructies uit de jaren twintig hebben een wat rustieke uitstraling en zijn duidelijk te onderscheiden van reconstructies uit de jaren zeventig. Historiserend bouwen betekent in de eerste plaats ook aanpassen aan de bestaande historische omgeving en moet zonder meer toegestaan zijn. De eigentijdse elementen die als vanzelf hierbij insluipen en die niet gemeden hoeven te worden, zullen deze historiserende tendensen vanzelf ook eigentijds maken. Latere generaties van architectuurhistorici zullen er net zo over praten als de huidige doet over de vooroorlogse nieuwbouw. Verbod zou dus een bestaande traditie bruto afbreken en is op theoretische gronden onhoudbaar.

De conceptnota onderbouwt het verbod op historiserend bouwen en reconstructie met uitspraken van de Unesco. Echter, het is zeer de vraag of alle vormen van reconstructie vallen onder de omschrijving van 'pseudo-historische' bouwwerken (*). 'Pseudo-historisch' is niet hetzelfde als 'historiserend' bouwen. Het gebruik van historische middelen om een nieuw gebouw te maken, is niet per definitie 'pseudo-historisch'. Historiserend bouwen kan een aanpassing betekenen aan de kwalitatief hoogwaardige omgeving en een bijdrage vormen tot een samenhangend stadsbeeld. Bovendien is er sprake van een lokale traditie op dat gebied die onderdeel is van de redengevende omschrijving van het Unesco Werelderfgoed. Er moet worden opgepast met het opleggen van normatieve en waardeoordelen. De conceptnota dient op dit punt te worden aangepast. De vereniging

vraagt om een meer genuanceerde beschrijving van de Amsterdamse binnenstad, zonder al te stellige uitspraken over de onwenselijkheid van historiserend bouwen en reconstructies.

Uit: <http://www.amsterdamsebinnenstad.nl/archief/docs/20121119-zienswijze-welstandsnota.pdf>

(*) Zie de brief van de president van ICOMOS-NL over de nieuwe welstandsnota.
<http://www.amsterdamsebinnenstad.nl/archief/docs/130404-welstandsnota-briefsix.pdf>